

БОЛОЧОК МУГАЛИМДЕРДИН АТА-ЭНЕЛЕР МЕНЕН ИШ АЛЫП БАРУУДАГЫ ПЕДАГОГИКАЛЫК МАСЕЛЕЛЕРИ

Бул макалада болочок мугалимдердин ата-энелер менен иш алып баруудагы педагогикалык маселелери чечмеленип берилген.

Бүгүнкү коомдук-саясий экономикалык өзгөрүүлөр, т.а., билим берүү системасындагы, мектептеги, жогорку окуу жайлардагы талаптар болочок мугалимдердин ата-энелер менен иш алып баруусунун педагогикалык маселелери негизги проблема болууда. Ошол себептүү Кыргызстандын билим берүү тармагындагы жаңылануу ишинде да ата-энелер менен иш алып баруудагы педагогикалык маселелердин мааниси чоң десек жаңылышпайбыз.

Азыркы убакта жалпы билим берүү системасында дагы эле болсо ата-энелер менен иш алып барууда педагогикалык маселелердин жаңы ыкма, методдорун колдонуу тажрыйбалары өтө эле сейрек кездешүүдө. Себеби педагогикалык маселелердин ичине, алгачкы иретте, үй-бүлөдөгү тарбиялоо менен билим берүү проблемалары камтылат.

Ал эми үй-бүлө бул - нике менен бириккен, биологиялык жактан жана табигый бир туугандык байланыштарды ичине камтыган чакан адамдардын тобу. Үй-бүлө мүчөлөрүн үй-тиричилик, адеп-ахлак жактан жоопкерчилик, өз ара жардамдашуу сыяктуу табигый бир туугандык мамилелер бириктирип турат. Үй-бүлөдө анын мүчөлөрүнө тиешелүү эрежелер, талаптар, жубайлар, ата-энелер жана балдар арасындагы өз ара чектелген карым-катнаш мамилелер өкүм сүрүп турат. Бардык эле коомдук түзүлүштөрдө үй-бүлө өсүп келе жаткан жаш муундар үчүн социалдашунун эң негизги институту болуп эсептелип келген. Ал балдар үчүн персоналдуу (жекече) жашоо-тиричилик жана өсүп өнүгүү чөйрөсүн түзүп турат. Үй-бүлөнүн социалдаштыруучулук мүмкүнчүлүктөрү демографиялык, социалдык, экономикалык, маданий, техникалык жана гигиеналык шарттары менен чектелет [3].

Ошондой эле педагогикалык маселелер менен дагы шартталат десек болот. Андыктан тарбия жараянында системалуулук, ырааттуулук жана тарбиялык таасирдин биримдүүлүк принциптери негизги педагогикалык маселелерди түзөт [2].

Бүгүнкү күндө ата-энелер менен иш алып барууда педагогикалык маселелерди өздөштүрүп, анын каражаттарын өзүнүн иш практикасында пайдалана билген мугалимдер өтө эле сейрек. Ошондуктан ата-энелер менен иш алып барууда педагогикалык маселелерди ушул макала аркылуу чечмелеп берүүнү сунуш кылдык.

Педагогикалык маселелерди чечүүдө окутуу процессинин мазмунуна, анын аныктоочу принциптерине, максатына, билим мазмунун түзүлүшүнө, тарбиялоого таянуу менен ата-энелер менен иш алып баруудагы өзгөчөлүктөрүн айырмалайбыз. Демек, окутуу процессинин мазмунун аныктоо үчүн адегенде ага таасир этүүчү факторлорду аныкташат. Педагогикалык илимий-изилдөөлөрдүн негизинде окуу процессинин мазмунун аныктоочу башкы факторлор аныкталган. Алар төмөнкүлөр:

- окутуу процессинин максаты;
- билимдин деңгээли;
- окуучулардын өздүк муктаждыгы;
- алыскы жана жакынкы өлкөлөрдөгү билим системасы;

- мамлекеттин мүмкүнчүлүгү;
- техниканын жетишкендиктери;
- улуттук жана дүйнөлүк маданият;
- жалпы коомдук муктаждык.

Окутуу процессинин мазмуну, эң биринчи иретте, билим берүү максатына ылайыктуу аныкталат [4].

Ал эми билим берүүнүн мазмуну - окутуунун жана өнүгүүнүн каражаты, б.а., педагогикалык сөздүктө айтылгандай, окутуунун тыянагы, системалаштырылган билим берүү, ык, машыгуулардын өздөштүрүлүшү, таанып-билүү деңгээлинин өнүгүүсү жана практикалык жыйындысы экендиги талашсыз. Ошол себептүү болочок мугалимдердин ата-энелер менен иш алып баруудагы ишмердүүлүктөрүн окутуу процессинин негизинде жөнгө салуу керектиги бүгүнкү күндүн актуалдуу маселесинин бири болуп саналууда.

Ал эми окутуунун принциптерине гумандуулук, илимийлүүлүк, удаалаштык, тарыхка кайрылуу, системалуулук, текшеримдүүлүк, тиешелүүлүк, жеткиримдүүлүк түрлөрү кирет. Бүгүнкү күндө орто мектептеги окутуу процессинин негизги максаттары төмөнкүлөр:

- моралдык жана дене тарбиясы жагынан таза жаш муундарды улуттук жана бүткүл дүйнөлүк маданияттын негизинде калыптандыруу;
- коомдук жана өндүрүштүк талаптарга ылайык билим берүү;
- илимий, саясий, экономикалык жана укуктук баалуулуктарды туура калыптандыруу;
- жаңы муундарды демократиялык башкарууга активдүү катышууга тарбиялоо;
- жаратылыш, коом, техника, маданият жөнүндө тийиштүү деңгээлде системалуу билим алууну камсыз кылуу;
- окуучулардын кызыкчылыктарын, жөндөмдүүлүктөрүн, ой-жүгүртүүлөрүн, көңүл коюуларын, элестетүүлөрүн, эске сактоолорун, сезип-туюуларын, таанып билүүчүлүк жана практикалык билгичтиктерин калыптандыруу, өнүктүрүү;
- окуучулардын дүйнөгө болгон көз карашын, ыймандуулук, эстетикалык, укуктук, экологиялык жана башка сапаттарын калыптандыруу;
- үзгүлтүксүз билим алуу шартында окуучулардын өз алдынча билим алуу жөндөмдүүлүктөрүн, өзүн-өзү өркүндөтүүгө болгон муктаждыктарын калыптандыруу;
- өндүрүштүн негиздери, өндүрүштө эмгекти уюштуруу жөнүндөгү билимдерди жана техникалык түзүлүштөрдү колдоно билүү боюнча ыкмаларды калыптандыруу[4].

Педагогикалык процесстин дагы бир маанилүү бөлүгү – тарбия. Бул эки процесс тең - балдардын өсүп-өнүгүүсүнө терең таасир этүүчү максатка ылайык уюштурулган процесс. Тарбия баланы мамилелерге тез кошуп, социалдык турмушту, жүрүш-туруш эрежелерин, байланыштарды, коомдук баалуу нерселерди өздөштүрүүгө жардам берет [1]. Демек, тарбия болочок мугалимдердин ата-энелер менен иш алып барууда педагогикалык маселелеринин негизги орчундуу категориясы десек болот. Тарбия үй-бүлөдө, мектепте, балабакчада, жогорку окуу жайларында уюштурулуп, чоң кишилердин жардамы менен өткөрүлөт. Ошол себептүү педагогикалык иш-аракеттер баланын калыптануусу менен тыгыз байланышта болгон окутуу жана тарбия процессинде

ишке ашырылат. Демек, тарбия - социалдык жашоо турмуш шартына ылайык баалуу иш-тажрыйбаларды жана жүрүш-туруш эрежелерин өздөштүрүү максатында балдарды атайын үйрөтүүчү процесс [1].

Ал эми билим берүүнүн мазмуну - окутуунун жана өнүгүүнүн каражаты, б.а., педагогикалык сөздүктө айтылгандай, окутуунун тыянагы, системалаштырылган билим берүү, ык, машыгуулардын өздөштүрүлүшү, таанып билүү деңгээлинин өнүгүүсү жана практикалык жыйындысы экендиги талашсыз.

Окутуу процесси ар бир сабакта окутуунун жүрүшүндө жана конкреттүү окуу предметтеринин илимий логикасынан келип чыккан, окуу маселесин чечүү максатында окуучулар менен мугалимдердин, ошондой эле ата-энелердин тыгыз байланышы болуп саналат. Педагогика илиминде окуу процессинин маңызын чечүүдө окутууга берилген аныктамаларды ар кандай кездештирүүгө болот.

Демек, окутуу - бул мугалим менен окуучунун ортосундагы биргелешкен максатка ылайык жүргүзүлгөн иш-аракет. Бул түшүнүк бир гана жагдайды камтып тургандыгын, башкача айтканда, мугалим менен окуучунун ортосундагы биргелешкен иш аракети экендигин айгинелеп турат. Ошол эле убакта бул иш аракети кандай максатка багытталгандыгы, бирдиктүү иш аракеттерди кандай күчтөр коштоп тургандыгы, аны кыймылга келтирүүчү ички күчтөрдүн каражаттардын маанисин өзгөчөлүктөрүн байкоого болот. Ошондуктан окутуу процессинин ички маңызын туура түшүнүүдө ата-энелер менен иш алып барууда педагогикалык ар кандай маселелердин пайда болушуна түрткү болду десек болот.

Демек, педагогикалык маселелер негизги окутуунун жана тарбиялоонун критерийин түзүп турган аспекти болуп саналат. Аны төмөнкүдөй багытта карасак болот: бир жагынан, мугалим, ата-эне, экинчи жагы, окуучу деп. Мына ушул багыттардын бирдей активдүү биргелешкен иш аракетинин негизинде гана педагогикалык маселелер келип чыгат. Демек, мугалим адам баласынын тажрыйбасында алган билимди, тагыраак айтканда, билимдин мазмунун окуучуга жеткизет. Мугалим окуучулардын билим алуусуна жетекчилик кылуу менен ата-энелер менен иш алып барууда уюштурууда жана шыктандырууда чоң таяныч болуп эсептелет. Педагогикалык маселелердин бүгүнкү күндөгү орду жана жетишкендиктери болочок мугалимдердин ата-энелер менен иш алып барууда теориялык жана практикалык ишмердүүлүгүнүн өзгөчөлүктөрү менен байланыштуулугу абзел.

Ошондуктан ата-эненин ишмердүүлүгү илимге же бүгүнкү күндө инновациялык технологияларга негизделет десек болот.

Ал эми педагогикалык технологиянын кенен изилдениши өткөн кылымдын 60-ж. адегенде Американын, андан кийин Европанын мектептеринде башталган. Аны негиздөөчүлөр Дж.Кэрролл, Д.Брунер ж.б. Россияда П.Я.Гальперин, Н.Ф.Талызина, Ю.К.Бабанский ж.б. эсептелет.

Азыркы учурда «технология» деген түшүнүк иш-аракеттин бардык түрүндө колдонулат. Өндүрүштө технология - сапаттуу продукцияларды иштеп чыгуунун биргелешкен жолдору, ыкмалары. Башкача айтканда, алдыга койгон максат: окуу жана тарбия процессинин жыйынтыгы - эмнени, кимди даярдоонун диагноздук жыйынтыгы.

Демек, педагогикалык технология - бул мугалимдин алдыга койгон максатты аткарууда колдонгон иш-аракеттеринин жыйындысы, же болбосо педагогдун

сапаттуу иш-аракетин илимий жактан долборлоо жана сөзсүз иш жүзүнө ашаарына кепил болуу [1].

Бүгүнкү күндө педагогикалык маселелер мектепте, жогорку окуу жайларында эки багытта жүргүзүлүүдө:

Биринчиси, традициялык жол, бул окутуунун атайын аныктамасы, максаты программанын жоктугу менен мүнөздөлөт. Экинчиси, технологиялык жол, мында окутуунун жыйынтыгы пландаштырылат, тактап айтканда, иштин максатын аткаруу, б.а., максатка жетүү үчүн талапка ылайык формалар, методдор, ыкмалар жана стратегиялар иштелип чыгат.

Демек, окуу процессинин технологиялык багыттуулугун төмөнкүлөр түзөт:

1. Окуучулардын, студенттердин алган билимдерин, б.а., ишмердүүлүгүн жана анын жыйынтыгын долбоорлоштуруу.

2. Максаттын көрүнүп турушу жана жыйынтыктын объективдүүлүгү.

3. Бирдиктүү принциби, бирөөлөрдүн өзгөрүүсү башкалардын өзгөрүүсүнө алып келет.

4. Окутуунун уюштуруу формалары [1].

Ушундан улам окуучуларды ар тараптуу калыптандырууда окутуу методдору, стратегиялары жана ыкмалар билим берүү процессинин бардык этаптарында чоң мааниге ээ экендигин окуу ишмердүүлүгүндө көрүүгө болот.

Азыркы мезгилде жаңылануунун бири билим берүү системасындагы, б.а., болочок мугалимдердин ата-энелер менен иш алып баруудагы иш аракеттери. Ал эми окутууда жана тарбиялоодо ар түрдүү типтеги технологиялардын, стратегиялардын, методдордун колдонушу, б.а., окутуу процессин уюштуруунун традициялуу эмес формасынын колдонуу мезгилдин тез өзгөрүп жаткан шарттарына адаптациялоону талап кылууда. Ушундай өзгөчөлүктөрдүн негизинде мугалимдердин ата-энелер менен иш алып баруусунда жана уюштурууда жаңы мамилелерди, жаңы методдорду, ыкмаларды колдонуу талабы пайда болду десек болот.

Инновациялык ыкмалардын колдонушу көптөгөн кемчиликтерди жоюуга чакырылган окуу процессинде, тарбиялоодо маанилүү моменттердин бири десек болот. Бул ыкмалар достук, эркиндик, биримдүүлүк аспектилери, б.а., болочок мугалимдердин ата-энелер менен иш алып баруусундагы иш-аракеттеринде активдүүлүктү, биримдүүлүктү, баалуулук сапаттарды калыптандырат. Ошондой эле азыркы билим берүү системасында негизги максат балдарды ата-энелер менен бирдикте жеке чыгармачылык жактан тарбиялоо болуп саналат. Ошондуктан билим берүү системасында балдарды ата-энелер менен бирдикте инновациялык жаңы ыкмаларды, б.а., ишмердүүлүктүн жаңы формаларын өздөштүрүүгө ар тараптуу даярдоо негизги максат десек болот. Алардын бири - интерактивдүү окутуу, 20 к. 1980-ж. пайда болгон. Англис тилинен которгондо «өз ара аракет», б.а., «өз ара аракет жасоо» дегенди билдирет. Балдарды окутуу процессинде интерактивдуу методдорду колдонууда төмөнкүдөй өзгөчөлүктөр байкалган:

- окуу тануу ишмердүүлүгүндө бардык субъектилерде бирдей мамиле түзүү;
- балдардын өзүнө ишеним түзүү, ички сезимдерин калыптандыруу, б.а., коркуу сезимин жоготуу;

- өзүн-өзү анализдөө, баалоо идеялары;

- окууга, билим алууга ыңгайлуу шарттарды түзүү;

- татаал, бирок жетүүгө мүмкүн болбогон максаттын идеяларын ишке ашыруу, кыйынчылыктарда өзүнүн максатына болгон мүмкүнчүлүктөрдү арттыруу.

Ошону менен бирге интерактивдүү окутууда:

- ар бир окуучу, окуу ишмердүүлүктүн активдүү субъектиси боло алат;
- окуу процессинин бардык катышуучуларынын интенсивдүү, комплекстүү, ар тараптуу, активдүү, биргелешкен партнер катары өз ара аракеттенүүсү;
- бири-бирин түшүнүү, бири-бирине ишенүү, талап кылуу, иштиктүү пикирлешүү, ошондой эле жагдайлуу атмосфера түзүү милдети;
- балдардын билим тануу мүмкүнчүлүгүндө өзүн-өзү тарбиялоосун өркүндөтүү;
- бирдиктүү таанып-билүү ишмердүүлүгү, ошондо гана бирдиктүү ишмердүүлүк продуктивдүү жана кызыктуу болот.

Акыркы ондогон жылдардан бери педагогдордун чөйрөсүндө колдонуп келе жаткан методдордун бири «Сынчыл ойломду жазуу жана окуу аркылуу өнүктүрүү» саналат. Бул метод ой-жүгүртүүнүн эң жогорку баскычы десек болот. Башкача айтканда, билим берүү системасында «Сынчыл ойлом» методу балдардын өзүн-өзү аңдоо сезимдерин өстүрүп, методдун төмөнкүдөй өзгөчөлүктөрүн байкоого болот:

- балдардын оригиналдуу ой-пикирлеринин пайда болушуна таасир этиши;
- татаал проблемаларды чече билүү;
- талаш-тартыштарда далилдөө жүргүзө билүү жөндөмдүүлүгү;
- биргелешип иштөөнүн зарылдыгы, ошондой эле ар түрдүү ой-пикирлерди тануу;
- ачык дискуссияга катышуусу;
- өз оюн ачык ишенимдүү айтып берүү жөндөмү;

Сынчыл ойлом логикалык ойлонуу, ошондой эле, адатта аргументтүү сапатташтыруу менен студенттерге, окуучуларга билим берүүдө методдун мааниси чоң десек болот.

Кийинки кеңири масштабда жайылтылган «Кадам артынан кадам» программасы балдар жана үй-бүлө үчүн түзүлгөн программа болуп саналат. Бул программа балдарда активдүү атуулдук сезимдерин, ошондой эле өздөрүнө жаккан нерсени тандоону ойлорун так жана эркин билдирүүгө шарттарды түзөт. Башкача айтканда, кадам артынан кадам программасы төмөнкүдөй өзгөчөлүктөр менен мүнөздөлөт:

- суроолорду колдоого алышат;
- кандай гана талкуулоолор болбосун, кубатталат;
- бири-бирин сыйлоо бааланат;
- чоңдордун жана балдардын жоопкерчилиги;
- чынчылдык, камкордук жана тыкандык активдештирилет;

Жогорудагы өзгөчөлүктөр менен бирге программа төмөнкү принциптерди камтыйт:

- үй-бүлөнүн катышуусу;
- балдардын ар тараптуу өнүгүүсүнө шарт түзүүчү атайын методдорду колдонуу;
- балдарга анын жекечелик касиеттерине көңүл буруу;
- класста активдүүлүк борборлорун уюштуруу;
- окутуу формаларын жана мугалимдерге техникалык жардам берүү иштерин жөнгө салуу;

«Кадам артынан кадам» программасы төмөнкү максаттарды көздөйт:

- окууга умтулган балдарды өнүктүрүү;
- балдардын бири-бирин сыйлоо жана демократиянын принциптерин сактоо менен окуусуна чөйрө түзүү;
- үзгүлтүксүз өнүгүүнү жана методиканы камсыз кылуу;

Демек, жыйынтыктасак «Кадам артынан кадам» программасынан кабыл алган билимдерди байланыштыра билүүнү, өздөрүнүн оюн бир багытта топтоо жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүүнү, уюштуруучу катары окууларын пландаштырууну достор катары башка бирөөлөр жөнүндө кам көрүүнү үйрөнө алышат.

Демек, бул программа өз ичине үч деңгээлди камтыйт:

1. *Мектепке чейинки мекемелер.*
2. *Башталгыч мектептер.*
3. *Жогорку окуу жайлар.*

Ошентип, болочок мугалимдердин ата-энелер менен иш алпаруусундагы педагогикалык маселелер, окутуунун жана тарбиялоонун методдору, ыкмалары, стратегиялары, технологиялардын бүгүнкү күндөгү мааниси макалада сунушталды.

Адабияттар:

1. Асипова Н. Социалдык тарбия. – Б., 2004.
  2. Бекембай Апыш Тарбия жараяны. – Б., 2008.
  3. Мамбетакунов Э., Сияев Т. Педагогиканын негиздери. – Б., 2008.
  4. Рахимова М.Р., Абдыкеримова М.А. Педагогиканын теориясы, системасы жана технологиясы. – Б., 2007.
- Сластёнин В.А. Педагогика. - М., 1998.